

2. ЛІСОЗНАВСТВО ТА ЛІСІВНИЦТВО

УДК 630*[26+622]

Г.Б. ГЛАДУН¹

ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІЙНОЇ МІНІМАЛЬНО НЕОБХІДНОЇ ЗАХИСНОЇ ЛІСИСТОСТІ АГРОЛАНДШАФТІВ РІВНИННОЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНИ

Викладено принципи формування потенційної мінімально необхідної захисної лісистості агроландшафтів та її показники з урахуванням сучасної нормативної бази та існуючої структури земель сільськогосподарського призначення. Результати досліджень можуть бути корисними для удосконалення просторової структури сучасних агролісоландшафтів і використані для планування регіональних природоохоронних заходів. Наведено площі захисних насаджень та відсоток їх участі у структурі угідь для адміністративних територій країни.

Ключові слова: мінімально необхідна захисна лісистість, структура агроландшафту, ефективний захисний вплив.

¹ ГЛАДУН Григорій Борисович – член-кореспондент Лісівничої академії наук України, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник. Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького (УкрНДЛПГА). Україна, м. Харків. Тел. (057) 707-80-38. E-mail: gladun@uriffm.org.ua

Вступ. Лісистість території є одним із визначальних показників лісового господарства [25]. Водночас вона є інформативним ресурсом під час характеристики стану екологічних, економічних, соціальних та інших умов певної території. Отож, проблему визначення загальної оптимальної лісистості досліджували у низці публікацій [1, 2, 7, 9, 16, 21, 26]. Найбільш наближеними до теми досліджень є засади формування лісистості О.О. Молчанова [27], який виділив кілька типів оптимальної лісистості: протидефляційну, полегрунтозахисну, водопоглинальну, водоохоронно-грунтозахисну, водоохоронно-водорегульовальну, берегозахисну та цикл робіт з означених проблем Ю.П. Бялловича [1], які стосуються безпосередньо території України.

Постановка проблеми. Велику увагу в Україні приділяли встановленню оптимальної (мінімально необхідної) полезахисної лісистості [12, 13, 15, 21, 22, 24, 28, 37, 32], яка є головною характеристикою стану захищеності агроландшафтів.

Усталеним визначенням лісистості території є відношення площі земель, вкритих ліською рослинністю, до загальної площі їх дислокації, виражене у відсотках, а оптимальною лісистістю – мінімально необхідна площа лісів, за якої задовольнятимуться потреби національної економіки й населення в матеріальній продукції лісу, його захисних функціях і властивостях, рекреації тощо [8, 9, 12, 18, 21, 27].

Захисна лісистість є складовою загальної лісистості території, яка відображає участь насаджень, що виконують захисні функції на різних категоріях земель. Розрізняють також поняття "захисна лісистість сільгоспугідь" – відношення площі всіх категорій захисних лісових насаджень в агроландшафті до загальної площі сільгоспугідь [18]. Під час визначення захисної лісистості розраховують необхідні площі систем захисних насаджень різного цільового призначення (цільових груп захисних насаджень): прирічкових, протиерозійних, полезахисних, стокорегульовальних, пришляхових, захисних насаджень сільських населених пунктів тощо.

Отже, *метою досліджень* є визначення площ зазначених цільових груп захисних насаджень, які територіально дислоковані в межах агроландшафтів і переважно в їх межах виконують меліоративні функції, за винятком деяких із них, які розміщені на межі земель сільськогосподарського вжитку та інших категорій земель. Захисний вплив останніх є позамежним від охоронних зон, передбачених їхніми цільовими функціями.

Матеріали і методи дослідження. Оскільки площа лісів під лісорозведення в межах земель лісогосподарського призначення не значна [14], а лісовідновлення проводять у межах, близьких до розрахункової лісосіки, то основні прогнозовані зміни у загальній лісистості можливі переважно за рахунок захисного лісорозведення на нелісових землях. Тобто, більш динамічною складовою буде захисна лісистість, яку і доцільно більш детально вивчити за сучасними даними обліку земельного фонду та за категоріями угідь.

Під час проведення досліджень використовували сучасну нормативну базу для створення захисних лісових насаджень та кількісний розподіл земель в межах адміністративних областей та АР Крим. Зважаючи на те, що інформація про площі існуючих насаджень різних категорій зосереджена у різних відомствах, що ускладнює її узагальнення та аналіз, розрахунки виконували з урахуванням існуючих площ відведення земель різних типів угідь, тому вони містять інформацію лише про потенційно необхідні площі захисних насаджень, тобто про ті площі, на яких необхідно створити захисні насадження з урахуванням сучасної нормативної бази. Під час проведення досліджень використано статистичну інформацію, дані обліку земельного фонду та літературні джерела.

Під час розрахунків використовували такі нормативи захисної лісистості: полезахисної, ярів, річок, водоймищ, сільських населених пунктів, еродованих пасовищ та сіножатей, виноградників, садів, кам'янистих земель, залізниць, автошляхів, пісків та категорію обліку земельного фонду – інші захисні насадження. Дослідженням з визначення потенційно необхідної площі захисних насаджень передувало удосконалення принципів регіонального застосування лісомеліоративних заходів на ландшафтно-екологічній основі [30] та розроблення зональних нормативів мінімально необхідної захисної лісистості з урахуванням сучасних вимог [30, 31], зональних методичних рекомендацій із захисту ґрунтів від ерозії [19].

Результати дослідження. Потенційна територія полезахисного лісорозведення є найбільшою (близько 32 млн га) в сучасних агроландшафтах України і тому питанню визначення площ полезахисних і стокорегульовальних лісових смуг надавали особливу увагу. Найпроблемнішими у цій роботі були області, які розміщені в межах однієї-двох природно-кліматичних зон, або ж у межах підзон однієї такої зони. Подібна строкатість є характерною майже для всіх природно-кліматичних зон, але найбільш ускладнювались розрахунки у зоні Степу. З урахуванням зазначеного, використано диференційований норматив [30, 40], що дав змогу визначити площі полезахисних та стокорегульовальних лісових смуг.

Полезахисне лісорозведення є основою екологічного улаштування агроландшафтів. Проте насадження інших цільових груп також виконують низку важливих функцій і стабілізують екологічні параметри прилеглих до ріллі угідь, створюючи передумови фітоценотичного оптимуму та гармонізуючи довкілля загалом. Розрахунки захисних лісових насаджень різних просторово-цільових груп представлено в табл. 1.

Варто наголосити, що у цій таблиці розрахунки прогнозованої мінімально необхідної захисної лісистості на сільськогосподарських землях проводили до площі сільськогосподарських угідь. Характерним є те, що сумарні площі захисних насаджень максимальні у Степовій зоні і становлять 2243,7 тис. га (11,7 %), їх площа дещо зменшується у Лісостепу – 1440,85 тис. га (9,6 %) і найменшою є у зоні Полісся – 723,5 тис. га (8,1 %). Сумарну прогнозу лісистість, за різними сценаріями

можливого складу лісових площ, порівнювали з [17] і власними розрахунками, частину яких дослідженнями В.Ф. Сайка [35] та М.М. Ведмідя [4, представлено у табл. 2.

Табл. 1. Прогнозна мінімально необхідна захисна лісистість на сільськогосподарських ландшафтах, тис. га

Лісорослинна зона, область	Сільгоспу гіддя	ПЗЛС	ЗЛН ярів	ЗЛН залізниць	ЗЛН автошляхів	ЗЛН річок та водоймищ [40]	ЗЛН сільських населених пунктів	ЗЛН еродованих пасовищ	Заліснення еродованих пасовищ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кіровоградська	2043,6	64,05	2,6	3,6	11,9	4,6	3,6	168,0	1,4
Дніпропетровська	2513,6	79,3	4,7	6,9	19,7	23,9	4,9	195,0	4,6
Запорізька	2243,1	77,93	2,4	3,9	15,6	12,0	3,6	114,0	4,8
Одеська	2591,8	87,68	9,3	5,2	16,8	7,3	6,5	243,0	5,7
Миколаївська	2013,1	71,46	4,9	3,0	10,5	13,6	3,3	192,0	4,3
Херсонська	1969,8	114,8	1,5	1,1	11,0	0,5	4,1	25,0	9,5
АР Крим	1824,5	52,07	9,2	2,0	14,6	3,5	6,7	58,0	13,4
Донецька	2048,5	62,55	11,4	7,7	18,9	12,4	4,8	52,0	4,0
Луганська	1920,0	54,29	14,4	7,6	13,1	9,6	4,1	83,0	5,2
Степ	19168,0	664,13	60,4	41	132,1	87,4	41,6	474,0	52,8
Вінницька	2020,0	79,67	4,1	5,2	18,6	8,0	2,4	37,0	1,5
Київська	1681,7	35,9	3,7	3,2	23,9	7,7	6,5	7,0	2,9
Черкаська	1456,1	42,1	3,9	2,9	13,3	7,6	4,5	12,0	0,9
Полтавська	2186,2	56,47	1,4	4,4	17,5	14	4,9	15,0	3,5
Харківська	2423,8	73,91	8,8	6,7	19,6	12,4	6,3	54,0	3,8
Сумська	1710,1	37,33	1,8	4,4	13,6	13,2	3,2	20,0	3,1
Хмельницька	1570,4	58,3	2	2,5	15,4	10,1	5,1	12,0	2,4
Тернопільська	1055,4	41,7	2,8	2,5	10,0	1,4	4,8	16,0	1,7
Чернівецька	474,5	10,2	1,5	1,1	4,8	10,1	4,1	8,0	1,1
Лісостеп	14578,2	435,58	30	32,9	136,7	84,5	41,8	181	20,8
Чернігівська	2107,7	30,77	2,5	4,2	14,1	7,2	3,8	1,0	8,8
Житомирська	1595,2	25,32	0,7	4,4	16,5	11,1	4,9	–	5,9
Рівненська	936,9	19,48	0,5	1,7	9,8	6,8	4,8	2,0	4,0
Волинська	1067,2	21,17	0,2	2,1	12,3	3,9	4,2	–	6,4
Львівська	1275,5	23,28	1,6	2,5	18,2	3,8	7,9	7,0	7,1
Івано-Франківська	636,8	12,34	1,7	1,1	7,8	7,2	6,3	8,0	3,3
Закарпатська	464,0	3,16	1,7	–	6,2	5,6	6,3	8,0	3,7
Полісся	8083,3	135,52	8,9	16	84,9	45,6	38,2	26,0	39,2
Всього	41829,5	1235,23	99,3	89,9	353,7	217,5	121,6	681,0	112,8

Продовження табл. 1

Лісорослинна зона, область	Заліснення еродованих сіножатей	ЗЛН виноградників	ЗЛН садів	ЗЛН кам'янистих земель	Інші захисні насадження	ЗЛН на пісках	Σ ЗЛН	Прогнозна лісистість, %
1	11	12	13	14	15	16	17	18
Кіровоградська	0,9	–	0,57	3,0	22,9	0,28	287,4	14,0
Дніпропетровська	0,7	–	1,38	2,0	54,7	1,82	399,6	16,0
Запорізька	4,6	0,04	0,95	0,5	56,9	4,2	301,42	13,8
Одеська	2,8	3,89	0,91	3,0	48,9	2,24	443,22	17,0
Миколаївська	0,2	0,6	0,53	4,5	36,4	1,47	346,76	17,2
Херсонська	0,7	0,67	0,88	2,0	62,8	37,38	271,93	12,6
АР Крим	0,1	3,41	1,51	16,5	11,6	5,74	198,33	11,1
Донецька	1,6	–	1,00	33,0	28,1	3,01	240,46	11,8
Луганська	3,2	–	0,66	75,0	122,4	18,13	410,68	21,6
Степ	14,8	8,61	8,39	139,5	444,7	74,27	2243,7	11,7
Вінницька	1,4	–	2,17	7,0	35,2	0,35	202,59	9,1
Київська	3,5	–	1,08	0,7	47,3	3,36	146,74	8,7
Черкаська	1,8	–	0,58	0,5	20,3	3,29	113,67	7,8
Полтавська	4,4	–	0,7	0,5	57,8	2,03	126,13	8,3
Харківська	3,8	–	0,92	1,0	81,9	2,45	201,67	11,3
Сумська	8,3	–	0,4	–	60,1	0,35	128,45	9,7
Хмельницька	3,6	–	1,52	6,5	36,6	0,14	156,16	9,3
Тернопільська	0,8	–	0,55	5,0	61,8	0,28	149,33	13,5
Чернівецька	1,1	–	1,19	2,0	2,9	0,42	48,51	10,4
Лісостеп	28,7	–	9,10	23,2	403,9	12,67	1440,85	9,6
Чернігівська	10,1	–	0,47	0,5	30,3	9,8	123,54	5,6
Житомирська	4,2	–	0,58	3,0	39,5	5,25	121,35	6,8

Рівненська	4,1	–	0,85	0,5	67,1	8,68	130,31	12,6
Волинська	5,1	–	0,44	–	8,6	5,18	69,59	5,2
Львівська	6,0	–	1,55	3,0	41,3	0,42	123,65	8,5
Івано-Франківська	2,7	–	1,03	7,0	19,1	0,07	77,64	10,8
Закарпатська	3,1	0,28	1,48	3,0	35,0	–	77,52	16,3
Полісся	35,2	0,28	6,4	17,0	240,9	29,4	723,5	8,1
Всього	78,6	8,89	23,89	179,7	1089,5	116,34	4407,95	10,3

Примітка. Територія рівнинної частини Закарпаття та Прикарпаття (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська обл.) умовно віднесені до регіону Полісся за спільністю типів ґрунтів і нормативами планування лісомеліоративних заходів на них (Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / за ред. М.В. Зубеця. – К. : Вид-во "Урожай", 2004. – 560 с.)

Табл. 2. Сумарна прогнозна мінімально необхідна лісистість за різними сценаріями складу лісових площ

Лісорослинна зона, область	Всього земель, га	Масиви лісу, тис. га					
		існуючі		прогнози			
		площа	%	М.М. Ведмідь [4]		В.Ф. Сайко [35]	
				площа	%	площа	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Кіровоградська	2458,8	158,8	6,5	270,6	11,0	368,0	15,0
Дніпропетровська	3192,3	152,8	4,8	255,2	8,0	478,8	15,0
Запорізька	2718,3	105,4	3,9	136,0	5,0	380,6	14,0
Одеська	3331,3	195,3	5,9	299,7	9,0	533,0	16,0
Миколаївська	2458,5	94,9	3,9	172,2	7,0	346,2	14,0
Херсонська	2846,1	132,4	4,7	228,0	8,0	396,4	14,0
АР Крим	2694,5	308,7	11,5	513,0	19,0	431,0	16,0
Донецька	2651,7	185,5	7,0	318,0	12,0	424,0	16,0
Луганська	2668,3	282,9	10,6	427,2	16,0	453,6	17,0
Степ	25019,8	1616,7	6,5	2619,9	10,5	3811,6	15,2
Вінницька	2649,2	351,4	13,3	397,5	15,0	556,8	21,0
Київська	2895,7	632,2	21,8	693,6	24,0	723,4	25,0
Черкаська	2091,6	319,3	15,3	334,4	16,0	439,0	21,0
Полтавська	2875	236,2	8,2	432,0	15,0	575,0	20,0
Харківська	3141,8	372,7	11,9	471,0	15,0	596,7	19,0
Сумська	2383,2	403,8	16,9	476,0	20,0	500,6	21,0
Хмельницька	2062,9	262,7	12,7	350,2	17,0	412,6	20,0
Тернопільська	1382,4	192,4	13,9	276,0	20,0	276,5	20,0
Чернівецька	809,6	237,8	29,4	267,3	33,0	242,0	30,0
Лісостеп	20291,4	3008,5	14,8	3698,0	18,2	4322,6	21,3
Чернігівська	3190,3	656,6	20,6	701,8	22,0	957,7	30,0
Житомирська	2982,7	989,0	33,2	1072,8	36,0	996,7	33,4
Рівненська	2005,1	731,7	36,5	824,1	41,1	742,0	37,0
Волинська	2014,4	632,4	31,4	723,6	35,9	640,0	31,8
Львівська	2183,1	626,4	28,7	654,0	30,0	654,4	30,0
Івано-Франківська	1392,7	576,7	41,4	667,2	47,9	587,8	42,2
Закарпатська	1275,3	652,9	51,2	704,0	55,2	657,7	51,6
Полісся	15043,6	4865,7	32,3	5347,5	35,5	5236,3	35,0
Всього	60354,8	9490,9	15,7	11665,4	19,3	13370,5	22,1

Продовження табл. 2

Лісорослинна зона, область	Площа захисних лісових насаджень (ЗЛН)		Сумарна лісистість, (прогноз), (ЗЛН + існуючі)	
	тис. га	%	тис. га	%
1	9	10	11	12
Кіровоградська	287,4	11,7	446,2	18,1
Дніпропетровська	399,6	12,5	552,4	17,3
Запорізька	301,42	11,1	406,82	15,0
Одеська	443,22	13,3	638,52	19,2
Миколаївська	346,76	14,1	441,66	18,0
Херсонська	271,93	9,5	404,33	14,2
АР Крим	198,33	7,4	507,03	18,8
Донецька	240,46	9,1	425,96	16,1
Луганська	410,68	15,4	693,58	26,0
Степ	2243,7	9,0	3860,4	15,4
Вінницька	202,59	7,6	553,99	20,9
Київська	146,74	5,1	778,94	26,9
Черкаська	113,67	5,4	432,97	20,7
Полтавська	126,13	4,4	362,33	12,6

Харківська	201,67	6,4	574,37	18,3
Сумська	128,45	5,4	532,25	22,3
Хмельницька	156,16	7,6	418,86	20,3
Тернопільська	149,33	10,8	341,73	24,7
Чернівецька	48,51	6,0	286,31	35,4
Лісостеп	1440,85	7,1	4449,35	21,9
Чернігівська	123,54	3,9	780,14	24,3
Житомирська	121,35	4,1	1110,35	37,2
Рівненська	130,31	6,5	862,01	43,0
Волинська	69,59	3,5	701,99	34,8
Львівська	123,65	5,7	750,05	34,4
Івано-Франківська	77,64	5,6	654,34	47,0
Закарпатська	77,52	6,1	730,42	57,3
Полісся	723,5	5,1	5589,2	37,2
Всього	4407,95	7,1	13898,85	23,0

3 метою узагальнення перспектив зонального лісорозведення та прогнозування мінімально необхідної лісистості природних зон і адміністративних областей та АР Крим було визначено мінімально необхідну лісистість для загальної площі території. Отже, можна порівняти зміни, які можливі на вкритій лісовою рослинністю площі земель під час лісорозведення (табл. 2) для досягнення оптимальної лісистості та визначити участь захисних лісових насаджень у її формуванні.

За дослідженнями [10, 11, 22], оптимальна лісистість України мала становити не менше ніж 20-25 %. За розрахунками В.Ф. Сайка [35], оптимальна лісистість повинна становити 22,1 %, а площа заліснення земель для її досягнення – 3794,0 тис. га.

Як зазначає М.М. Ведмідь [4, 17], збільшення площі лісів в Україні є важливою складовою державної екологічної політики та входить до найголовніших її пріоритетів. Необхідною умовою є додаткове створення лісів на площі 2,2 млн га, що дасть змогу підвищити її лісистість до 19 %.

Дослідженнями В.П. Ткача та В.Л. Мешкової [36] порушено низку проблем, пов'язаних з формуванням оптимальної лісистості. Вони її обґрунтували як середньозважену величину значень оптимальної лісистості окремих лісогосподарських таксонів (лісогосподарських зон і округів) з урахуванням відповідних площ їх території. І хоч методично були повторені дослідження [29], отримані результати розрахунків було скориговано з урахуванням зазначених чинників. Оптимальна лісистість території для країни повинна становити 22,2 %.

За іншими розрахунками, оптимальна лісистість України повинна становити не менше ніж 25 %, зокрема у Поліссі – близько 40 %, у Лісостепу – до 20, Степу Байрачному – не менше 10, Степу безлісому – 6-7, гірських районах Криму – 40, Карпатах – 55 %. Для підвищення лісистості до зазначеного рівня площа лісів у лісостепових районах повинна бути збільшена, в середньому, у 2, а у Степовій зоні – у 3-4 рази. У степових районах підвищення лісистості зумовлено необхідністю посилення захисних функцій лісу, досягнення мінімально необхідної захисної лісистості, яка лише частково враховує необхідність забезпечення місцевостей деревиною, а вирахована лише на основі забезпечення сприятливих показників екології відповідних регіонів [14, 38, 8].

Дискусійним залишається питання щодо формування цільової оптимальної лісистості. Дослідження С.П. Лашка [23] стосуються структурних і територіальних особливостей оптимальної лісистості

України. Загалом він підтримує методологію розрахунку оптимальної лісистості за регіонами (адміністративними областями) залежно від господарського освоєння території, рельєфу, природно-кліматичної зони, щільності гідрологічної мережі, типу, складу й еродованості ґрунтів, стану довкілля, функціонального призначення лісових насаджень, величини масивів, їхньої контурності, щільності тощо. Як математична величина показник оптимальної лісистості інтегрально відображує лісистість масивів і систем захисних насаджень спеціального призначення (прирічкових, протиерозійних, полезахисних, придорожніх, селищно-містечкових). Проте зазначають [23], що через розпорошеність лісових площ, відсутність зведеного обліку про стан та перспективи розвитку лісового господарства, складно, а навіть і неможливо, встановити дійсну лісистість держави.

Визначений Україною рівень оптимальної лісистості (20 %) автор [23] вважає істотно заниженим, порівняно з середньосвітовим (31,8 %) та європейським (33,45 %). Звернено увагу на перспективи досягнення Україною лісистості порівняно з Францією (27,6 %) і Румунією – (26 %), які розміщені на одній географічній широті [23]. Фактично ж автор дублює поняття формування лісистості за відомим водозбірним принципом ведення лісового господарства у дещо ускладненій формі [23]. Вірогідно, подальші дослідження оптимальної лісистості повинні бути максимально наближені до дев'яти найбільших водозборів наших річок та диференційовані за такими ж принципами до водозборів менших рангів. З огляду на це, не виключається доцільність зміни структури планування лісогосподарського комплексу з адміністративно-територіального до інтегрованого водозбірно-просторового, як це започатковано у Держводагенстві.

Іншим важливим напрямком сучасних досліджень з оптимізації загальної лісистості території є вивчення впливу великих лісових систем на результати сільськогосподарської діяльності. Р.Р. Файзуллин [39] встановив низку цікавих закономірностей взаємодії угідь лісового та аграрного використання у Башкирії (РФ). Він обґрунтував нові напрями екосистемного розвитку сільського господарства: прискорене захисне лісорозведення і створення екологічного каркасу територій.

Тобто питання лісистості продовжують залишатись актуальними і потребують постановки та проведення комплексних досліджень. Загалом, питання оптимізації лісистості є відомчим лише в частині нагальних питань, що входить у компетенцію

Держлісагенства України. Воно має також важливе державне значення, оскільки стосується екологічних, економічних та соціальних проблем. Про це свідчать публікації Українського інституту досліджень навколишнього середовища і ресурсів при РНБО України [20], РВПС НАНУ, Інституту стратегічних досліджень та оборони, інших структур державного рівня.

Висновки. Підбиваючи підсумки, наголосимо, що вирішення питання оптимізації лісистості України повинно бути віднесене до кола питань найважливіших національних пріоритетів.

Встановлення потенційної мінімально необхідної захисної лісистості агроландшафтів рівнинної частини не може бути вирішеним без урегулювання комплексу земельних проблем на державному рівні, чи то у межах загальнодержавної програми охорони ґрунтів, чи інших програм екологічного спрямування, наприклад, "Програми заліснення малопродуктивних ерозійно небезпечних земель" [33].

Під час проведення земельної реформи майбутнім формуванням ринку земель сільськогосподарського призначення, необхідно враховувати реалії сьогодення та вилучити із числа орних площ землі низької продуктивності. В аграрному секторі України склалась ситуація, коли, за різними оцінками, 10-15 млн га землі впродовж останніх років не обробляється. Наприклад, у 2004 р. фактична посівна площа становила лише 26,8 млн га [5, 3, 33, 34].

Необхідно передбачити економічні нормативи та механізми відшкодування, якщо земельна ділянка передається під заліснення, а сума компенсації повинна бути не меншою, ніж середня ціна за одиницю землі певної якості. Потрібно створити умови і цільові фонди, що дало б змогу державним лісгосподарським підприємствам придбати такі землі на пільговій пріоритетній основі.

Перед втіленням у життя нормативів лісистості необхідно законодавчо затвердити програму трансформації орних земель в інші категорії площ сільськогосподарського призначення та під заліснення. При цьому імперативом має стати збалансований розвиток територій у межах природних зон, водозбірних басейнів різних рангів та агроландшафтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бяллович Ю.П. Нормативы оптимальной лесистости равнинной части УССР / Ю.П. Бяллович // Лесоводство и агролесомелиорация : респ. межвед. темат. научн. сб. – К. : Изд-во "Урожай". – 1972. – Вып. 28. – С. 54-65.
2. Бяллович Ю.П. Расчеты нормативов ширины защитных лесных полос по берегам рек в равнинных районах УССР / Ю.П. Бяллович // Лесоводство и агролесомелиорация : респ. межвед. темат. научн. сб. – К. : Изд-во "Урожай". – 1972. – Вып. 29. – С. 35-44.
3. Ведмідь М.М. Історія, сучасний стан та перспективи розвитку лісокультурної справи в Україні / М.М. Ведмідь, В.М. Мауер, Ф.М. Бровко та ін. // Науковий вісник НАУ : зб. наук. праць. – Сер.: Лісівництво. – К. : Вид-во НАУ. – 2004. – Вып. 70. – С. 9-19.
4. Ведмідь М.М. Збільшення площі лісів в Україні: історія, стан та перспективи / М.М. Ведмідь // Лісовий і мисливський журнал. – 2006. – № 1. – С. 6-7.
5. Вилучення з інтенсивного обробітку малопродуктивних земель та їх раціональне використання : метод. реком. / за ред. В.Ф. Сайка. – К. : Вид-во "Аграрна наука", 2000. – 37 с.
6. Водний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dbn.at.ua/load/19-1-0-273>.
7. Генсирук С.А. Комплексное лесохозяйственное районирование Украины и Молдавии / С.А. Генсирук, С.В.

Шевченко, В.С. Бондарь и др. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1981. – 360 с.

8. Генсирук С.А. Ліси України / С.А. Генсирук. – Львів : Вид-во "Світ", 2002. – 496 с.

9. Генсирук С.А. Оптимізація лісистості – запорука призупинення екологічних катаклізмів / С.А. Генсирук // Науковий вісник УкрДПТУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДПТУ. – 2002. – Вип. 12.1. – С. 82-90.

10. Генсирук С.А. Ліси західного регіону України / С.А. Генсирук, М.С. Нижник, Л.І. Копій. – Львів : Вид-во УкрДПТУ, 1998. – 407 с.

11. Генсирук С.А. Лісові ресурси України, їх охорона і використання / С.А. Генсирук, В.С. Бондар. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1973. – 528 с.

12. Гладун Г.Б. Оптимізація насаджень лісомеліоративного комплексу Лівобережного Лісостепу / Г.Б. Гладун, В.М. Малюга // Лісівництво і агролісомеліорація : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во УкрНДЛГА. – 2000. – Вип. 98. – С. 125-130.

13. Гладун Г.Б. Значення захисних лісових насаджень для забезпечення сталого розвитку агроландшафтів / Г.Б. Гладун // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Сер.: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.7. – С. 113-118.

14. Гладун Г.Б. Перспективи збільшення площі лісів та захисних лісових насаджень / Г.Б. Гладун // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість : міжвідомч. наук.-техн. зб. – Львів : Вид-во НЛТУ України. – 2006. – Вип. 32. – С. 62-74.

15. Гладун Г.Б. Сучасний стан ползахисного лісорозведення та перспективи його розвитку / Г.Б. Гладун, Ю.Г. Гладун // Лісовий журнал. – 2011. – № 1. – С. 16-18.

16. Глебов М.М. Формування оптимальної лісистості Лівобережної України на лісотипологічній основі / М.М. Глебов // Лісова типологія в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку : матер. XI Погребняківських читань 10-12 жовтня 2007 р. – Харків, 2007. – С. 54-55.

17. Держкомзем і Держлісгосп узгодили спільні дії // Землевпорядний вісник, 2010. – № 3. – С. 22-26.

18. ДСТУ 4874:2007 Агролісомеліорація. Терміни і визначення понять. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 18 с. (надано чинності з 01.01.2009 р).

19. Зональні методичні рекомендації із захисту ґрунтів від ерозії / Ситник В.П., Безуглий М.Д., Зарішняк А.С. та ін. – Харків : Вид-во ННЦ ІГА НААНУ, 2010. – 148 с.

20. Концептуальні підходи до удосконалення лісокористування в Україні // Аналітична записка Українського інституту досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rainbow.gov.ua>.

21. Копій Л.І. Оптимізація лісистості Західного регіону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук: спец. 06.03.03 – "Лісівництво та лісівництво" / Л.І. Копій. – Львів, 2003. – 37 с.

22. Копій Л.І. Динаміка лісистості та роль лісів у послабленні ерозійних процесів земельних угідь західного регіону України / Л.І. Копій // Лісівництво і агролісомеліорація : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во УкрНДЛГА. – 2001. – Вип. 99. – С. 63-69.

23. Лашко С.П. Структурно-територіальні пріоритети оптимальної лісистості в Україні / С.П. Лашко // Вісник КДПУ ім. М. Остроградського. – Кременчук : Вид-во КДПУ. – 2009. – Вип. 2 (55). – Ч. 1. – С. 101-104.

24. Ліс у Степу: основи сталого розвитку : монографія / О.І. Фурдичко, Г.Б. Гладун, В.В. Лавров. – К. : Вид-во "Основа", 2006. – 496 с.

25. Лісовий Кодекс України. – К. : Вид-во "Форум", 2006. – 74 с.

26. Молчанов А.А. Оптимальная лесистость (на примере ЦЧР) / А.А. Молчанов. – М. : Изд-во "Наука", 1966. – 103 с.

27. Молчанов А.А. Влияние леса на окружающую среду / А.А. Молчанов. – М. : Изд-во "Наука", 1973. – 359 с.

28. Пилипенко О.І. Системи захисту ґрунтів від ерозії : підручник / О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський, М.М. Ведмідь. – К. : Вид-во "Златояр", 2004. – 434 с.

29. Разработаны научно-обоснованные нормативы оптимальной лесистости, деления лесов на группы и ширины

защитных лесных полос по берегам рек, способы и размеры рубок и лесовосстановления в лесах разных категорий защищенности в районах Украинской ССР: Итоговый отчет (Г-1 * 0.53.001 – а) / Руководители: Ю.П. Бяллович, А.Г. Михович, М.В. Ромашов и др. – Харьков : Изд-во УкрНИИЛХА, 1970. – Т. I. – 348 с.

30. Рекомендації щодо використання площ лісомеліоративного фонду та проведення комплексу заходів, спрямованих на підвищення еколого-меліоративної ефективності агролісомеліоративних насаджень / Г.Б. Гладун, В.Ю. Юхновський, Ю.В. Плугатар. та ін. – Харків, 2009. – 76 с.

31. Рекомендації щодо покращання стану та підвищення меліоративної ефективності захисних лісових насаджень різного цільового призначення / Г.Б. Гладун, М.Н. Агапонов, В.Г. Келеберда та ін. – Харків : Вид-во УкрНДЦЛГА, 2010. – 120 с.

32. Рекомендації щодо принципів застосування лісових меліорацій на ландшафтно-екологічній основі / Г.Б. Гладун, М.Н. Агапонов, В.Г. Келеберда та ін. – Харків : Вид-во УкрНДЦЛГА, 2009. – 34 с.

33. Роговський С.В. Заліснення малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення: проблеми і перспективи / С.В. Роговський // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 18-22.

34. Роговський С.В. Сталій розвиток агрофітоценозів та раціональне використання земельних ресурсів – основа продовольчої безпеки України. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.btsau.kiev.ua/files/list/edition/ed_nrxldbaiza.pdf.

35. Сайко В.Ф. Наукові основи землеробства в контексті змін клімату / В.Ф. Сайко // Вісник аграрної науки : наук.-теорет. журнал НААН України. – 2008. – № 11. – С. 5-10.

36. Ткач в. п. Сучасні проблеми оптимізації лісистості України / В.П. Ткач, В.Л. Мешкова // Лісівництво і агролісомеліорація : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во УкрНДЦЛГА. – 2008. – Вип. 113. – С. 8-15.

37. Ткач В.П. Заплавні ліси Лівобережної України та наукові основи господарювання в них : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук: спец. 06.03.03 – "Лісівництво і лісівництво" / В.П. Ткач. – Львів, 1999. – 36 с.

38. Українська енциклопедія лісівництва. – Львів, 1999. – Т. 1. – 463 с.

39. Файзуллин Р.Р. Формирование и функционирование региональных агролесозокологических систем (на примере региональной агролесозокологической системы Республики Башкортостан) : монография / Р.Р. Файзуллин. – Уфа : Изд-во БГУ, 2005. – 228 с.

40. Яцик А.В. Склад земельних угідь у прибережних смугах малих річок і водойм та обсяг робіт по створенню захисних лісових насаджень у прибережних смугах малих річок і водойм // Малі річки України : довідник. – К. : Вид-во "Урожай", 1991. – С. 268-270.

Г.Б. Гладун

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛЬНОЙ МИНИМАЛЬНО НЕОБХОДИМОЙ ЗАЩИТНОЙ ЛЕСИСТОСТИ АГРОЛАНДШАФТОВ РАВНИННОЙ ЧАСТИ УКРАИНЫ

Изложены принципы формирования потенциальной минимально необходимой защитной лесистости агроландшафтов и ее показатели с учетом современной нормативной базы и существующей структуры земель сельскохозяйственного назначения. Результаты исследований могут быть полезны при совершенствовании пространственной структуры современных агролесоландшафтов и использованы при планировании региональных природоохранных мероприятий. Приведены площади защитных насаждений и процент их участия в структуре угодий для административных территорий страны.

Ключевые слова: минимально необходимая защитная лесистость, структура агроландшафта, эффективное защитное влияние.

G.B. Gladun

DETERMINATION OF POTENTIAL MINIMUM NECESSARY PROTECTIVE FOREST COVER OF AGRICULTURAL LANDSCAPES OF PLAIN ZONE OF UKRAINE

The principles of forming potential minimum necessary protective forest cover of agricultural landscapes and its indexes are proposed taking into account a modern normative base and data on structure of the agricultural lands. The results of studies can be useful at the improvement of spatial structure of modern rural landscapes and for planning of regional nature protective measures. The areas of the protective forest stands and its share pointed in the structure of lands analyzed for administrative units of the country.

Keywords: minimum necessary protective forest coverage, structure of landscape, effective protective influence.

